

NAKKAŞ OSMAN'A AİT OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN MİNYATÜRLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON MINIATURES THOUGHT TO BELONG TO MURALIST OSMAN

Esra POLAT*

Öz

Türk İslam resim sanatı incelendiğinde, Nakkaş Osman'ın önemli bir yeri olduğu görülür. Öyleki Osmanlı minyatür sanatında klâsik üslubun gelişmesini sağlayan ustalardan biri olan Nakkaş Osman'ın doğum ve ölüm tarihi dahi hakkında pek bir bilgi yoktur. Bundan dolayı çeğu araştırmacı tarafından her dönemde bu büyük usta araştırılmış, hakkında birşeyler öğrenilmeye çalışılmıştır. Doğu'nun Leonardo da Vinci'si olarak kabul edilen Nakkaş Osman, minyatür sanatına hem kompozisyon düzeni hemde figür ve renk açısından birçok şey kazandırmıştır. Günümüze kadar gelen şaheserleriyle gelecek kuşaklara ışık tutmuş ve usta bir nakkaş olduğunu göstermiştir. Bu araştırma Nakkaş Osman'a ait olduğu düşünülen minyatürlerin tarihi gerçekliği göz önünde bulundurularak konularıyla, kompozisyon düzenleriyle ve üslup özellikleriyle incelemenin yanı sıra Nakkaş Osman'ın Türk İslam Minyatür Sanatına neler kazandırdığını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nakkaş Osman, Hünernâme I, Nuzhetü'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar, Şehname-i Selim Han.

Abstract

When the art of Turkish Islamic painting is examined, it is seen that Muralist Osman has an important place. Muralist Osman, one of the masters of the development of classical style in Ottoman miniature art, has no definite information about the date of birth and death. Therefore, it has been tried to learn something about the success of the researcher in every period. Muralist Osman, who marked his own age and was accepted as the Leonardo da Vinci of the East, was brought a lot of things to the miniature art in terms of composition as well as figure and color. He has shed light on the future generations with his masterpieces until today and has shown that he was a master piece. This study aims to reveal what kind of miniatures that are thought to belong to Muralist Osman by taking the historical realism into consideration, by examining them with their subjects, composition arrangements and stylistic features, and what Muralist Osman gains to the Turkish Islamic Miniature Art.

Keywords: Muralist Osman, Hünernâme I, Nuzhetü'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar, Şehname-i Selim Han.

Giriş

İslam dünyasında resmin temsilcisi olarak kabul edilen minyatür (tasvir) sanatı genellikle elyazması kitaplarda, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak ve konuyu zenginleştirmek amacıyla yapılan küçük boyutlu resimlere verilen isimdir. Minyatür sanatı zaman içerisinde Türk İslam toplumlarını, İran ve Mezopotamya'yı etkilemiştir. Osmanlı imparatorluğu döneminde ise en gelişmiş düzeyini yaşayarak önemli katkılar da bulunulmuştur. Osmanlı imparatorluğunda, padişah ve güçlü devlet adamları tarafından desteklenerek gelişen minyatür sanatı diğer ekollerdeki minyatür örneklerinden ayıran en büyük özelliği gerçekçi bir anlayışla tarihi konuları ele alınmış olmasıdır. XVI yüzyılın ikinci yarısında her alanda olduğu gibi minyatür sanatında da tüm yabancı etkilere son vererek kendi üslubunu oluşturan çeşitli sanatçılarla karşılaşmıştır. Bu sanatçılardan en dikkat çekici isim ise hiç şüphesiz Nakkaş Osman olmuştur. Nakkaş Osman'ın doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Fakat yapılan araştırmalarla Osman'ın Bosna-Hersek sancağındaki Foça kentinde doğduğu anlaşılmaktadır (Mahir, 1980, 172). Nakkaş Osman, araştırmacılara göre, İstanbul'a eğitimi için gelmiş, yeteneği hocaları tarafından fark edilince saray nakkaşhanesine çırak olarak verilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarında (1520-1566) sarayın ehl-i hiref teşkilatında çalışmaya başlayan Osman, kısa sürede yeteneğiyle kendinden söz ettirerek kendini kanıtlamıştır. II. Selim ve III. Murad dönemlerinde büyük hizmetler veren Nakkaş Osman, III Murad'ın emriyle ehl-i hiref teşkilatı altında nakkaşbaşı olarak uzun yıllar hizmet vermiştir. Günümüzde Topkapı Sarayı'nda Nakkaş Osman'a ait olduğu düşünülen toplam 600 minyatür mevcuttur. (Atasoy, 1999, 214-215; Eren, 2002, 104).

Doğu'nun Leonardo da Vinci'si olarak kabul edilen Nakkaş Osman'ın ismine ilk kez bir maaş kaydında (H. 974/M. 1566) rastlanmıştır. Nakkaş Osman'ın bir saray çalışanı olduğunu ise Topkapı

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk İslam Sanatları, Yök 100/2000 Doktora Öğrencisi, esra.plt1329@gmail.com

Sarayında yapılmakta olan Kaptan Köşkü (Yalı Köşkü) ve Kule Köşkü inşaat masraflarını gösteren 13 Rabiulevvel 1000/ 29 Aralık 1591 ve H. 1001/M. 1592 tarihli belgelerde anlaşılmaktadır. Bu belgelerde Nakkaş Osman'ın ismi köşk'ün nakışlarını (duvar resimlerini) yapan diğer 14 farklı sanatçı ile bir arada geçmektedir. Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan H. 990/ M. 1582 tarihli bir belgede de Nakkaş Osman ve ekibi tarafından hazırlandığı bilinen *Hünernâme II* (TSMK, H. 1523) adlı eseri resimleyen sanatçılar içinde ismi geçmektedir. Ayrıca H. 991/M. 1583 tarihli bir Başbakanlık Arşiv belgesinde *Zübdetü't Tevarih'i* (TIEM, T. 1973) resimleyen nakkaşlar arasında yine Nakkaş Osman'ın ismi geçer (KTRD 242) Başbakanlık Arşivi'nde yer alan H. 997/M. 1588 tarihli bir başka belgede (Ruus 250) Nakkaş Osman'dan zamanın en iyi nakkaşı olarak bahsedilmektedir (Yetkin, 1984: 205; Çağman, 1989, 39; Anafarta, 1969, 9-10).

Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının son yıllarında (1520-1566) sarayın ehl-i hiref teşkilatında çalışmaya başlamış olduğu düşünülen Nakkaş Osman, *Süleymannâme*'yi (TSMK, H. 1557) resmeden Macarlı Nakkaş Pervane tarafından eğitildiği düşünülmektedir. Seyyid Lokman'ın saray şehnameciliğine atanmasından sonrada Sultan III. Mehmed'in saltanatının başlangıç yıllarına kadar şehnameci ekibinin başında Nakkaşbaşı olarak görev yapmıştır. Kısa bir süre içerisinde büyük bir şöhrete kavuşan sanatçının çalışmaları, II. Selim (1566-1574) ve III. Murad (sal. 1574-1595) döneminde hazırlanmış olan önemli yazmaların çoğunda yer almıştır. Minyatür sanatçısı olan Nakkaş Osman'ın Kalemkari (Kalem işi) olduğuda düşünülmektedir (Çağman, 2000, 164; Renda, 157; Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, 1391).

Nakkaş Osman'ın saray şehnamecisi olan Seyyid Lokman ile birlikte uzun yıllar çalıştığı bilinmektedir. Seyyid Lokman 1569 yılında Sultan II. Selim tarafından şehnameciliğe atanmış usta bir sanatçıdır. Lokman b. Seyyid Hüseyin el Aşurî el Hüseyinî el-Urmevî adlı bu şehnameci'ye Osman ilk zamanlar çeşitli deneme resimler yapmış, bu resimlerin beğenilmesinden sonra da Seyyid Lokman'ın eserlerinin baş nakbaşı olmuştur. Bu iki usta yirmi yıl kadar bir süre birlikte çalışarak kendi ekollerini yaratmışlardır. Öyleki biri yazmış direği çizmiştir. Bundan dolayı Seyyid Lokman'ın kaleme almış olduğu eserlerin birçoğunu Nakkaş Osman'ın resmettiği düşünülmektedir. Nakkaş Osman, II. Selim ve III. Murad döneminde yaptığı minyatürlerle Osmanlı minyatür sanatında klâsik üslubu oluşturan 16. yüzyıl sanatçılarından gelirdir. Nitekim onun usta bir sanatçı olduğunu dönemin ünlü şehnamecisi Seyyid Lokman, *Şehnâme-i Selim Han* (TSMK, H. 3595, s. 10) adlı eserinde dile getirmiş, *Sûrnâme-i Hümayûn* adlı eserin 'Vasf-ı nakkaş ve sıfat-ı o' başlığı altındaki kısmına Nakkaş Osman'ın nakkaşlıktaki ustalığından övgü ile bahsedilmiştir. Yine döneminin önemli sanatçılarından biri olan Gelibolulu Mustafa Âli'de, *Menakıb-ı Hünerveran* adlı eserinde Osman'dan övgüyle bahseder (Renda, 1989, 157; Yetkin, 1984, 205). *Sûrnâme-i Hümayûn* adlı yazmanın son sayfalarında eserin hazırlanışını anlatan 'Vasf-ı nakkaş ve sıfat-ı o' başlığı altında Nakkaş Osman'ın yıllarca özel bir resim atölyesi çalıştırdığına dair bilgiler verilir. Eserin bu bölümünde (432 b, 430 b) Nakkaş Osman'ın duvar resmi ve tahrirde de (mürekkeple resim yapma) renkli resimdeki kadar usta olduğundan bahsedilmiştir. Fakat Nakkaş Osman, sanat yaşamının en verimli çalışmalarını minyatür alanında vermiş, çoğunlukla *şehnâme* türünde tarihi konulu esere minyatürler yapmıştır. Eserlerinin çoğunda kayınlı olan Nakkaş Ali ile birlikte çalıştığı bilinmektedir (Uzun, 2003: 208-209; Osmanlılar Ansiklopedisi, 1999, 404; Atasoy, 1999, 214).

Döneminin en iyi iki usta sanatçısı Seyyid Lokman ve Nakkaş Osman II Selim döneminde ilk iki ürünlerini ortaya çıkarmışlardır. Bunlardan ilki, Osman'ın nakkaşbaşı olarak resimlediği eser, *Kıyafetü'l-İnsâniyye fi Şemâilil-Osmâniyye* (TSMK, H. 1563), diğeri ise *Tarih-i Sultan Süleyman*'dır (DCB, T. 413). II Selim den sonra sanat severliliğiyle kitaba düşkünlüğü ve sanatçıya verdiği desteklerle tanınan III. Murad'ın saltanatı döneminde Nakkaş Osman minyatür sanatında zirveyi yaşatmıştır. III. Murad ve sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa'nın sanata ve sanatçılara olan bu desteği, bu dönemde yeni eserler denemesine de imkân sağlamıştır. Bu dönemdeki yeniliklerin getirilmesinde Nakkaş Osman önemli bir rol oynamıştır. Nakkaş Osman'ın nakkaşbaşı olarak yer aldığı bir diğer çalışma olan 1588 tarihli *Sûrnâme-i Hümayûn* (TSMK, H. 1344)⁹⁴ (Sur: düğün, Surnâme: düğün kitabı) projesi de onun Osmanlı minyatür sanatına portreciliğe ek olarak getirdiği bir başka yeniliktir. Bu eserde, III. Murad'ın şehzadesi Mehmed için 1582 yılında yaptırmış olduğu 52 gün 52 gece süren sünnet düğünü 250 adet minyatürle bir film şeridi şeklinde anlatılmıştır (Atasoy, 1990, 220). Osman'ın, şenliği anlatmak için seçtiği bu yöntem, minyatür sanatı tarihinde yeni bir yöntem olmuş bu yeni yöntem şekli daha sonra Nakkaş Osman ve diğer saray nakkaşları tarafından başka sünnet düğünlerinin anlatımı için de kullanılmıştır (Atasoy, 1999, 217-220). Nakkaş Osman'ın doğum tarihi hakkında net bir bilgi olmadığı gibi ölüm tarihi hakkında da kesin bir bilgi yoktur. Fakat yapılan incelemelerle 1598 Ehl-i Hiref kayıt defterinde adı olmamasından dolayı bu tarihten sonra öldüğü düşünülmektedir (Eren, 2002, 107). Nakkaş Osman'ın üslubu, birçok öğrencisi tarafından kendinden sonrada devam ettirilmiş olup, usta sanatçının minyatürlerinin yer aldığı yazmaların başlıcaları şunlardır (Uğur, 2009, 240; Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, 1391).

Tercüme-i Şahnâme (TSMK, H. 1522)
Nuzhetü'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar (TSMK, H. 1339)¹,
Tarih-i Sultan Süleyman (Zafernâme) (DCBL, T. 413)
Kıyafetü'l- İnsâniyye fi Şemâli'l-Osmâniyye (TSMK, H. 1563, İÜK, T. 6087)
Kırk Vezir Hikâyesi (TSMK, İÜK, T. 7415)
Şehnâme-i Selim Han (TSMK, A. 3595)
Surnâme-i Humayûn (III. Murad Surnâmesi) (TSMK, H. 1344)
Matailü'l-Saada (Paris Bibliothécue Nationale, supp. Turc. 242, 1582t)
Şehinşâhnâme I (İÜK, F. 1404)
Şehinşâhnâme II (TSMK, B. 200)
Zübdetü't Tevârih (TIEM, T. 1973)
Hünernâme I (TSMK, H. 1523)
Hünernâme II (TSMK, H. 1524),
Yusuf u Züleyha(DCBT. 428),
Tarih-i Feth-i Yemen (İÜK, H. 1221, 1222, 1223, DCBL, T. 419, NYPL, Spencer Coll.)
Siyer-i Nebi (1., 2., 6., cilt TSMK, H.1221, 1222, 1223; 3. cilt NCPL, Spencer Coll. 157; 4. cilt: DCBL, T. 419

1.1. Sultan Osman Gazi'nin Cülüsü

Resim 1: Sultan Osman Gazi'nin Cülüsü, Hünernâme I, Seyyid Lokman, 1579-1584.

Minyatür İncelemesi: Topkapı Sarayı müze kütüphanesinde (H. 1523, y. 49a) envanterinde yer almaktadır. Minyatür Ertuğrul Gazi'nin ölümü sonrası Osman Gazi'nin taht'a çıkışını tasvir etmektedir (Gökdaş-İnanç, 2014, 114).

Klasik dönemin yüksek sanat zevkini yansıtan bu minyatürün kendi döneminde yapılmamış olması sebebiyle kompozisyon düzeni açısından döneminin özelliklerini tam anlamıyla taşımamaktadır. Fakat Nakkaş Osman ve ekibinin yaklaşık 300 yıl sonra bu cülüs törenini resmetmesi bu durumu açıklamaktadır. Nakkaş Osman tarafından tarihi gerçeklere bağlı kalınmaya çalışılarak hazırlanan bu minyatürde teşrifat kurallarının ilk dönemlerde tam olarak oluşmadığı düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Diğer culüs minyatürlerinden oldukça farklı bir şekilde hazırlanan bu sahnede Padişah'ın yanında yer alan üst düzey devlet adamlarının ayakta değil de oturur vaziyette resmedilmiş olması bu fikri doğrulamaktadır. Kompozisyonda Padişah hiyerarşik büyüklüğüne göre merkezde yer alması yine diğer insan figürleride hiyerarşik önemlerine uygun büyüklükte resmedilmesi klasik dönem özelliklerini hatırlatmaktadır. Ayrıca sahnede figürlerin sorguçu başlıkları, kaftanları, XVI. Yüzyıl kompozisyon düzeninden çok farklı değildir. Kompozisyonda resmedilen kıyafetler yine kişilerin hiyerarşik önemini vurgulayan motiflerle verilmektedir. Figürlerin başlıklarında yas alameti olarak kullanılan siyah renkli sorguçları dikkat çekmektedir. Minyatür sahnesi nakkaş'ın diğer minyatürlerinde olduğu gibi süslemeden yoksun tasarlanmıştır. Fakat pastel ve salt

renklerin bir arada kullanılmasıyla hareketlilik kazandırılmış uyum sağlanmıştır. Ayrıca figürlerin nesnelerin bilinçli bir şekilde dağıtılması Nakkaş'ın iyi bir kompozisyon ustası olduğunu kanıtlamaktadır.. Kompozisyonda Osman Gazi'nin yüzünün unutulmuş olması yüksek ihtimal olup Nakkaş Osman ve ekibi tarafından hayal edilerek resmedildiği düşünülmektedir. Nitekim burdan yola çıkılarak Hünernâme I de yer alan minyatürlerde hikâyeci bir üslubun varlığı kabul edilebilir.

Asimetrik bir kompozisyona sahip olan bu minyatür sahnesinde kompozisyon dikey gelişen dikdörtgen bir form içinde tasarlanmıştır. Kompozisyonda figürler yüzey içine diyagonal bir sıralama ile dağıtılmış fakat bu düzen anlayışı Nakkaş Osman tarafından derinlik vermek için değil, mekânın tam anlamıyla anlatmak istemesiyle ortaya çıkmıştır. Cülüs töreninin işlendiği minyatür sahnesi açık havada Sultan Osman'ın kısmen verilen Otağ-ı Hümayun'un önünde geçmektedir. Kompozisyonun sağ üst köşesinde diğer sahnelere göre oldukça sade bir şekilde verilen tahtta Osman Gazi oturur vaziyette verilmiştir. Osman Gazi'nin arkasında üç Alp'i (asker) yer almaktadır. Sahnenin sol tarafında ise ağaçların önünde oturur vaziyette üç figüre yer verilip, Osman Gazi'nin çevresinde oturur vaziyette resmedilen figürler, Osmanlı Devleti'nin ilerleyen dönemde katlaşılan hiyerarşinin, teşrifat kurallarının ilk dönemlerde daha yumuşak oluşunun bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Bu minyatür kompozisyonunda Padişah'ın önünde ona biat eden bir figürün bulunmaması dikkat çekmektedir. Sultan'ın tam önünde küçük bir su birikintisi verilmiş bu su birikintisi sahnenin altına doğru zikzaklar çizerek akar şekilde verilmiştir. Nakkaş burada diğer cülüs sahnelerinde verilen şadırvana bir atıfta bulunarak padişah figürünü vurgulamaya yönelik farklı bir biçimsel çaba göstermiştir. Su akıntısının her iki yanında oturur, ayakta ve kendi aralarında konuşur vaziyette devletin kuruluşunda büyük bir rol oynayan devlet adamları görülmektedir.

1.2. Yıldırım Beyazid'in Cülüsü

Resim 2: Yıldırım Beyazid'in Cülüsü, Hünernâme I, Seyyid Lokman, 1579-1584

Minyatür İncelemesi: Topkapı Sarayı müze kütüphanesinde (H. 152 y. 96b.) envanterinde yer almaktadır. Minyatür Yıldırım Beyazid'in babası I. Murad'ın Kosova Savaşı sonunda bir Sırp askeri tarafından şehit edilmesi sonrası 1389 yılında taht'a çıkışını tasvir etmektedir.

Osman Gazi'nin cülüs töreninden oldukça farklı resmedilen bu minyatür sahnesinde Yıldırım Bayezid'in sağ ve sol tarafındaki devlet adamları ayakta ve elleri önde bağlı bir vaziyette resmedilmiştir. Bununla birlikte diğer minyatürden farklı olarak üsküflü solak veya bir yayabaşı biat ederken gözükmemektedir. Buda Nakkaş Osman'ın minyatürleri tarihi verileri göz önünde bulundurduğunu göstermektedir. Kompozisyonda üçgenimsi bir form kazandırılan figürlerin boyutları küçük fakat el kol hareketleriyle sahnede birbirleriyle iletişim içinde tasvir edilmiştir. Nakkaş Osman sahnede çok fazla ayrıntıya girmeden yalın bir anlatım tercih ettiği gözlenmektedir. Sahnenin orta kısımda yer alan altıgen formlu havuz'da diğer minyatürdeki menderes cizen su akıntısının gelişmiş bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başarılı portreleriyle tanınan Nakkaş Osman'ın hala hayalci bir tutumla padişahu resmettiği anlaşılmaktadır. Minyatürde renk, kullanımı ise Nakkaş Osman'ın genel olarak tercih ettiği renkler görülüp Kırmızı, yeşil, mavi, lila, lacivert, sarı, turuncu, beyaz, altın ve gümüş renkleri ve tonları kullanılmıştır.

Figür dizilimiyle üçgenimsi bir form kazandırılan minyatür kompozisyonu dikey gelişen dikdörtgen bir form halinde tasarlanmıştır Cülüs törenin işlendiği minyatür sahnesi açık havada Yıldırım Bayezid'in Otağ-ı Hümayun'un önünde geçmektedir. Otağ'ı humayun bir tepenin yamacında kurulmuştur. Tepenin sağında iki ağaca yer verilmiştir. Sanatçı burada çok az tabiat unsuruna yer vererek sembolik bir anlatımı tercih etmiştir. Kompozisyonun sol üst köşesinde oldukça sade bir şekilde verilen tahtta Yıldırım Bayezid bezemeli turuncu bir iç kıyafeti üstünde yine bezemeli kolsuz kırmızı bir dış kaftanla tahtta oturur bir vaziyette verilmiştir. Sultan'ın önünde bezemeli bir halı üzerinde eteğini öper vaziyette yeşil kaftanlı ve üsküflü solak veya bir yayabaşı bulunmaktadır. Sultan'ın arkasında üç has oda ağası onların altında devlet erkânından üç görevli, sahnenin sağ tarafında ise hiyerarşik önemlerine uygun büyüklükte alt alta verilen devlet adamlarına yer verilmiştir. Bu figürlerden ikisi ayakta ve elleri önde bağlı vaziyette en başta olan figür ise Sultanla konuşur şekilde verilmektedir. Sahnenin altına indiğimizde diğer cülüs minyatürlerinde gördüğümüz ve sahneyi ikiye bölen su akıntısı aynı şekilde kullanılmıştır. Altıgen formlu bir havuz aşağıya doğru kıvrılarak akan bir su akıntısı şeklinde tasvir edilmiştir. Bu sahnenin sağ köşesinde yeniçeriler çift sıra halinde sıralanmış ve sol tarafta bu yeniçerilere bahşiş dağıtan görevlilere yer verilmiştir. Nakkaş Osman yeniçerilere bahşiş dağıtan figür tasvirine bu kompozisyonda yer vererek diğer minyatürlerden ayıran bir özellikle karşımıza çıkmaktadır. Nakkaş minyatüründe diğer minyatürlerde rastlanmayan bir olayı tasvir etmesindeki amaç, Osmanlılar'da ilk cülüs bahşişini Sultan Yıldırım Bayezid vermiş olmasından dolayı belirtmek istemesinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Sultan II. Selim'in Belgrad'ta Cülüsü

Resim 3: Sultan II. Selim'in Belgrad'ta Cülüsü, Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar, Feridun Ahmed Bey, 1568

Minyatür İncelemesi : Topkapı Sarayı müze kütüphanesinde (H.1339, y. 110b. -111a.) envanterinde yer almaktadır. Minyatür Kanuni Sultan Süleyman vefat ettikten sonra oğlu Şehzade Selim'in 1566 yılında taht'a çıkışını tasvir etmektedir (Tarım Ertuğ, 1999, 47-48; Gökdaş-İnanç, 2014, 131).

Yapılması planlanıp fakat yapılmayan bu tören kompozisyonda Otağ-ı humayun, tahtı ve padişah'ı vurgular nitelikte tasvir edilmiştir. Nakkaş Osman sahnede geleneksel klasik motiflerle tahtı gösterişli bir şekilde resmetmiş, böylelikle tahta çıkış vurgulanmıştır. Kompozisyonda kırmızı renk hâkim olup her iki sahnede de kullanılan gösterişli sayebanlar sahneleri canlandırmaktadır. Minyatürde Sultan II. Selim siyah püsküllü başlığı, bezemeli beyaz iç kıyafeti üzerine bezemeli lacivert dış kaftanıyla tasvir edilmiştir. Kompozisyonda en dikkat çeken unsur şüphesiz lakabındanda anlaşılacağı üzere Sarı Selim'in belirgin bir şekilde sarışın olarak tasvir edilmiş olmasıdır. Bu minyatürü yaptığı düşünülen Nakkaş Osman tahta çıkan Sultan'ın fizyonomik özelliklerini gerçekçi bir anlayışla gözlemleyerek tasvir ettiğini gösterir. Minyatür de doğa unsuruna yer verilmeyip mekân ağırlıklı bir kompozisyon şeklinde düzenlenmiştir.

Kaynaklarda yapıldı olarak gösterilen cülüs töreni araştırmacılara göre yapılmamış fakat yapıldı olarak gösterilen bir törendir ((Tarım Ertuğ, 1999: 64). Minyatür dikey gelişen dikdörtgen bir form şeklinde çift sayfa hâlinde tasarlanmış oldukça gerçekçi bir anlayışla tasvir edilmiştir. Kompozisyonun y. 111a.(sağ üstteki minyatür) II. Selim'in Belgrad'ta yapılan cülüs törenini tasvir etmektedir. Yine kompozisyonun diğer sayfası y. 110b. (sol üstteki minyatür) cülüs töreninin devamı olarak tasvir edilmiştir. Minyatür sahnesinde y. 111a.(sağ üstteki minyatür) Belgrad'ta Otağ-ı Humayun içerisinde geçmektedir. Sultan II. Selim sahnenin sağında kaynaklara göre İstanbul'dan özel olarak getirtilen dörtgen formlu mücevherlerle süslü tahtında oturur vaziyette tasvir edilmiştir. Sultan'ın önünde biat ederken görülen kırmızı kaftanlı ve üsküflü solak

veya bir yayabaşına yer verilmektedir. Kimi kaynağa göre ise bu kişi Yeniçeri ağasıdır. Bu kişinin arkasında da bir diğer figür eğilmiş sırasını beklerken verilmiştir. Sahnenin sağında Sultan'ın solunda iki silahdarı onların önünde üç has oda ağası ayakta ve elleri önde bağlı bir vaziyette resmedilmiştir. Sahnenin Solunda biri Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere rengarenk bezemeli kıyafetleriyle üç kubbe veziri hazır bulunmaktadır. Cülüs töreninin devamı olarak tasvir edilen y. 110b. (sol üstteki minyatür) de vezirlerin hemen yanında uzun sakallı ikisi mavi ve siyah kaftanlı olmak üzere üç kişiye yer verilmiştir. Muhtemelen bu kişilerden biri dönemin Şeyhülislamı Ebu Suud Efendi diğerleri ise Anadolu ve Rumeli kazaskerleridir. Onların arkalarında ise hiyerarşik durumlarına göre sıralanmış ulema ve devlet erkânı elleri önde törende hazır bulunmaktadır. Bu sahnenin altına indiğimizde yine çeşitli rütbelerde tek sıra halinde dizilmiş yeniçeriler biat etmek için sırasını beklemektedir.

1.4. Sultan Süleyman'ın Erdel Kralını Huzuruna Kabulü

Resim 4: Sultan Süleyman'ın Erdel Kralını huzuruna kabulü, Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar, Feridun Ahmed Bey, 1568

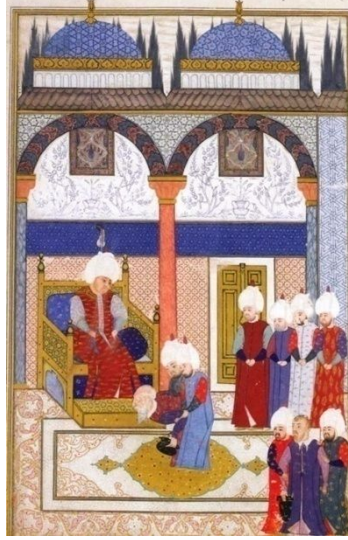
Minyatür İncelemesi : Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi (H. 1339, y. 16b.) envanterinde yer alan minyatür Kanuni Sultan Süleyman'ın, Erdel Kralı Stefan'ı Belgrad yakınlarında Zemun'da kurulan Otağ-ı Hümayun'da kabulünü tasvir etmektedir (Arslatürk-Börekçi, 2012, 414).

Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar adlı eserin ilk minyatürü, olan bu kabul töreni Kanuni'nin Sigetvar seferi sırasında ölümünden kısa bir süre önce nasıl görüldüğüne dair önemli tek görsel belgedir. Kompozisyon dikey gelişen dikdörtgen bir form halinde tasarlanmış Kompozisyonda hiçbir şekilde doğa unsuruna yer verilmemiştir. Buda Elçi kabullerini yansıtan minyatür sahnelerinde dikkat çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Nakkaş Osman, sahnede olayları fazla ayrıntıya girmeden genel hatlarıyla yansıtırken elbise, çadır, sayeban ve halı desenlerini en ince ayrıntısına kadar işlemiştir. Kullanılan desenlerinde döneminin bezeme anlayışını yansıtmaya çalışmıştır. Kompozisyonda Sultan Süleyman sorguçlu beyaz başlığı, kırmızı iç kıyafeti üstünde mavi renkli yoğun bitkisel bezemeli kaftanıyla yaşlı, yorgun fakat yinede her zamanki vakur duruşuyla resmedilmiştir. Yabancı elçiler ise kendi geleneksel kıyafetleri olan çeşitli renklerde pantolonları onun üzerine önden kısa arkadan uzun tunikleriyle nakkaş Osman tarafından gerçekçi bir anlayışla resmedilmiştir. Sahne diğer kabullere göre oldukça sade, bezemesiz tasvir edilmiştir. Minyatürde zemin ortada geometrik desenli yanlarda bitkisel süslemelerle pembe renkte verilmiştir. Minyatürde kullanılan renkler ise, dönemin genel tercihlerini yansıtan turuncu, kırmızı, beyaz, sarı, kahverengi, lacivert, yeşil, mor, altın, zeminde pembe, mavi renklerdir.

Tek sayfa halinde düzenlenen minyatür sahnesinde kompozisyon Otağ'ın içinde geçmektedir. Kompozisyonun sol üst köşesinde Sultan Süleyman sahnenin merkezini oluşturup dörtgen formlu arkalıklı altın süslemeli tahtında bağdaş kurmuş bir şekilde elinde bir mendille verilmiştir. Padişah'ın karşısında Erdel Kralı Stefan elinde şapkasıyla diz çöker pozisyonda padişahın huzurunda görünmektedir. Erdel kralının arkasında yedi diplomat çeşitli duruşlarda ellerinde şapkalarıyla sahnede yer almaktadırlar. Süleymanname minyatür özelliklerinden biri olan iç oğlanlar ve kubbe vezirleri bu minyatürde de aynı hiyerarşik düzene göre yer almaktadır. Sultan'ın arkasında iki iç oğlan onların yanında iki has oda ağası ve yine Süleyman'ın sağında biri Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere üç kubbe veziri, sahnede hazır

bulunmaktadır. Vezirlerin arkasında kabul törenini izler vaziyette sadece kafaları gözükken iki figür görülmektedir. Bu kişilerin saray görevlileri olmadığı şapkalılarından anlaşılmaktadır.

1.5. II. Selim'in Avusturya Elçisini Kabulü

Resim 5: II. Selim'in Avusturya elçisini Kabulü, Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar, Feridun Ahmed Bey, 1568

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi (O. H.1339, 178a.) envanterinde yer alan minyatür Sultan II. Selim'in Avusturya elçisini Topkapı Sarayı Arz odasında kabulünü tasvir etmektedir (Akım, 2013, 101).

Minyatürü yapılan bu kabul törenini Feridun Ahmed Bey şöyle anlatmaktadır: "Mezkûrân ilçiler çünkü içerüye girdiler mehâbet-i meclis-i hümayûn-ı pâdişâh-ı İslâm-penâhu gördiler şükûh-i haşmet-i saltanat-ı cihân-bânî ve rûsûm-ı şevket-i'azamet-i gîfî-sitân-ı hâkânî müşâhedesinden mezbûrların 'aklı gaşy olub tekellüme tâkat vesöz söylemeğe kâbiliyetden kalub ancak kırallarınun, "Atebe-i 'ulyâya ihlâs u 'ubûddiyetivardur ve nâme-i darâ'at-intimâ ile cizye-i lâzimesin irsâl eyledi' diyü 'arz idebildiler. Pâdişâh-ı kâm-kâr-ı sâhibü'l-vakâr hazretleri dahi kemâl-i ferr ü celâlet ve semt-i râh-'adâlet ile 'Âsitân-ı sa'âdet-âşiyânımuza ihlâsı olanların eyülüşü vusûl bulur ve 'atebe-i'ulyâmuza 'ubûddiyet idenlerin mükâfâtı olur' diyü fermân-ı kazâ-mezâları ancak bu kadarbuyurıldı. Andan sonra ilçiyân-ı mezkûrân taşra çıkarılıb dîvân-hâne-i hümayûndan mekân-ımu'ayyenlerine doğru revân oldular. Bunun üzerine bir niçe gün mürûr u güzêrân eyledi" (Arslatürk-Börekçi, 2012, 281-282).

. Simetrik bir kompozisyona sahip olan bu minyatür sahnesinde Kompozisyon dikey gelişen dikdörtgen bir form içinde tasarlanmıştır. Kompozisyonu Arz odasında geçen kabul sahnesi oluşturmaktadır. Bu minyatürde Osmanlı geleneksel kompozisyon düzeninde devam ettirilip sahnenin üst kısmında yine doğa tasvirine yer verilmiştir. Kompozisyonda mekân cepheden tasvir edilip kompozisyon elemanları katman, boyut, hareket, konum ve renk açısından değişen hiyerarşik bir düzene sahiptir. Figürlerin hiyerarşik düzeni, konumu yine eylem düzenine göre şekillenmektedir.

Minyatür'ün merkezinde Sultan II. Selim sütun ve kemerlerin yer verildiği Arz odasında, Süleymanname minyatürlerinde görülen altgen formlu taht yerine dörtgen formlu altın süslemeli tahtında oturmaktadır. Sultan Selim sahnede nakkaş tarafından açık mavi tonlarında iç kıyafeti üzerine kırmızı bezemeli dış kaftanıyla gözleri sahneden kopuk bir şekilde tasvir edilmiştir. Sultan'ın önünde madalyonlu bir halının üzerinde kollarından tutulan Avusturya elçisi yer almaktadır. Elçi Sultan Selim'in önünde elinde şapkası saygıyla eğilmiş vaziyettedir. Sahnenin sağında arza girişi sağlayan çift kanatlı ahşap kapının yanında biri Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere üç Kubbe vezirine yer verilmiştir. Vezirlerin alt kısmında ise elçi heyetinden olan bir Macar diplomat, kapıcıbaşılardan tarafından kollarından tutulmuş hâlde beklemektedir. Macar diplomatın şapkasını çıkarıp elinde tutması sahnede dikkat çekici bir unsurdur. Açık pembe ve beyaz renklerin bir arada kullanıldığı zeminde bitkisel ve geometrik bezemeler bir arada kullanılmıştır. Yine zeminin üzerinde altın renginde göbekli bir halı'ya yer verilmiştir. Renk kullanımında döneminin gücünü tam anlamıyla yansıtmak için bir araç olarak kullanılıp Kompozisyonda duvar yüzeyleri döneminin çini özelliklerini yansıtır o görünümü hatırlatmaktadır.

Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar adlı yazmada Feridun Ahmed Bey, Avusturya elçilik heyetinin Viyana'dan yola çıkmasından, kabulüne ve Avusturya'ya dönüşe kadar yaşanan tüm olayları en ince ayrıntısına kadar bahsetmektedir. Esere göre Üç yüz kişiden oluşan Avusturya elçilik heyeti huzura kabulde sadece iki kişi olarak divan kurulduğu gün kabul edilmiştir. Önce divanda ağırlanan heyet,

Vezirlerin dâvet edilip Arz Odası'na girmelerinden sonra, iki kişi olmak üzere ve bunların ikisi de kapıcıbaşılar tarafından kollarından tutularak içeriye alınmışlardır. Avusturya elçilerinin kabulü eserin minyatürlerinde de gerçeğe uygun bir biçimde tasvir edildiği görülmektedir.

1.6. II. Selim'in Adalet Kulesi'nden Kubbealtı'ndaki Hedefi Vurması

Resim 6: II. Selim'in Adalet Kulesi'nden Kubbealtı'ndaki Hedefi Vurması: Şehname-i Selim Han, Seyyid Lokman, 1581.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi (A. 3595, y. 11a.) envanterinde yer almaktadır. Minyatür II. Selim'in Adalet Kulesi'nden Kubbealtı'ndaki hedefi vurması ve Sokullu Mehmet Paşanın Divan-ı Humayun toplantısını tasvir etmektedir (Konak, 2007, 74).

Kompozisyonda padişah figürünün diğer figürlere göre daha büyük tasarlanması, figürlerin hiyerarşik konuma göre tasvir edildiğinin bir kanıtıdır. Diğer taraftan, kompozisyonun genelinde diğer figürler (asıl eylem merkezinde bulunan) padişaha göre tasvir edilmiştir. Kompozisyonda yine mimari elemanların kullanımı sahnedeki figürlerin hiyerarşik konumlarına göre şekillendiği de söylenebilir. Minyatürde doğa elemanı olarak sadece bir ağacın yapraklı dalları gözükmesi de dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Minyatürde her figür kendi bireysel eylem durumuna göre resmedilmiştir. Minyatür sahnesine eğik, yatay, dikey vb. şekillerde yerleştirilen figürler sahneye hareketlilik kazandırmıştır. Minyatürde renk kullanımında mekân merkezlerinin vurgulanması açısından oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Minyatürde kullanılan genel renk kullanımı ise, kırmızı sarı, kahverengi, açık pembe, mavi, lacivert, turuncu, yeşil, beyaz mor, altın, gümüş gibi renkler olup dönemin ve nakkaşhanenin genel tercihlerini yansıtmaktadır.

Kompozisyon dikey gelişen dikdörtgen bir form halinde tasarlanmıştır. Mekânlar sahnede cepheden tasvir edilip kompozisyon elemanları padişahın ve divan toplantısının önemini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Sahne tasarımıyla Klasik Osmanlı minyatür kompozisyon düzenine sahip olup figürlerin konumu hiyerarşik düzenine göre şekillenmiştir. Kompozisyonda sol üst kısımda Sultan II. Selim yer almaktadır. Sultan Selim Divan-ı Hümayun'un üst kısmında Adalet kulesinde bezemeli iç kıyafeti üzerine yine bezemeli kırmızı kaftanıyla oturur vaziyette tasvir edilmiştir. Divan odasının üstüne yerleştirilen Adalet Kulesi sahnede dikey olarak tasarlanmış ve çatısı üçgen bir formda üzerinde, vitraylı bir pencere ile resmedilmiştir. Kulede tercih edilen çoklu renk kullanımı Nakkaş Osman'ın sultanı vurgulamak için gösterdiği çabayı belirtmektedir. Sultanın arkasına gelicek şekilde yerleştirilmiş iki silahdarı yer almaktadır. II. Selim'in solunda sahnenin sağında yuvarlak bir hedef tahtası gözükmektedir. Üzerinde Sultan'ın hedeften vurduğu ok yer almaktadır. Kulenin dışında sahnenin solunda yer alan ağaç dalları ve yaprakları sahnede nakkaşın tercihini yansıtmaktadır. Minyatür alınının sağ üst köşesinden sola doğru gelişen alana ise yazı yerleştirilmesi sanatçının kompozisyonda değişikliğe gittiğini göstermektedir. Bu kısmın altına indiğimizde kubbealtına Sokullu Mehmet Paşa tarafından divan toplantısı gerçekleşmektedir. Burada sahneyi "U" şeklinde çevreleyen kırmızı kumaşla kaplı sedir (peyke) yer almaktadır. Bitkisel süslemeli bu sedirin ortasına doğru sol başköşesinde oturur vaziyette, fıstık yeşili iç kıyafeti üzerine beyaz kaftanıyla Sokullu Mehmed Paşa yer almaktadır. Onun yanında yine oturur vaziyette hiyerarşik konumlarına göre dizilmiş rengârenk kaftanıyla beş kubbe veziri yer almaktadır. Vezir-i Azam'ın solunda sahnenin sağında da çeşitli görevlerde divan üyeleri verilmiştir. Sahnenin solunda olan figürler kompozisyonda elleri göğsünde verilirken sağ taraftaki kişiler ise bu kişileri izler şekilde resmedilmiştir. Sahnenin solunda da padişahın

tuğrasını çekmekte olan bir nişancıya yer verilmiştir. Onun önünde tuğrası çekilmiş belgeyi almayı bekleyen bir görevli onun gerisinde de ellerinde rulolar olan iki figür yer almaktadır. Onların önünde yine iki figür durmaktadır.

Sonuç

Osmanlı minyatür sanatı içerisinde hatta İslam minyatür sanatında klasik dönem önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde bu kadar önemli kılan sanatçı hiç şüphesiz Nakkaş Osman dır. Kendi çağında diğer sanatçı arkadaşlarına büyük bir fark atan bu sanatçımız, minyatür sanatına gerek kompozisyon düzeni, gerekse figür ve renk açısından çok şey kazandırmıştır. Nakkaş Osman, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaptığı minyatürlerle, Osmanlı minyatürünü yabancı etkilerden arındırarak klâsik Osmanlı minyatür üslubunun oluşmasını sağlamıştır.

Araştırmamızda farklı eserlerden toplam 6 minyatür örneği ele alınmıştır. Bunların 2 tanesi Hünernâme I adlı eserde, 3 tanesi Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar adlı eserde, 1 taneside Şehname-i Selim Han da yer almaktadır. Bu eserlerde Nakkaş Osman'ın elinden çıktığına emin olduğumuz eser 1568 tarihli Feridun Ahmed bey tarafından kaleme alınan Nüzhetü'l-esrârî'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar adlı eserdir. Diğer 2 yazma ise Nakkaş Osman ve ekibi tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Tam bir kompozisyon ustası olan Nakkaş Osman'ın üslup özellikleri bu 6 minyatürde karşımıza çıkıp incelediğimiz minyatür örneklerinde gereksiz yüzey bezemesine yer vermemiştir. Öyleki, bu sade zemin üzerine yerleştirmiş olduğu figürlerle yalın ve gerçekçi bir anlayışta ele alınmıştır. Minyatürlerinde ufuk hattına çok az yer vermesi ve zeminin tepelerle ayrılmış olması onun ayırt edici üslubu olup farklı görüş açılarına göre çizdiği kompozisyonları çeşitlilik gösterir. Çalışmalarında, insan gruplarının kimi zaman paralel, kimi zaman karşılıklı, kimi zamansa bir tepenin ardına yerleştirilerek çeşitli düzlemlerle farklı bir etki yaratmayı sağlamıştır. Nakkaş Osman hazırlamış olduğu tören sahnelerinde devrin gücünü yansıtmakla kalmamış aynı zamanda izleyiciye sahnenin resmiyetini de hissettirmeye çalışmıştır. Nakkaş Osman, minyatürlerinde olayları fazla ayrıntıya girmeden genel hatlarıyla ancak tüm gerçekçiliği ile yansıtırken elbise, çadır, sayeban ve halı desenlerini en ince ayrıntısıyla nakış nakış işlenmiştir. Bu desenlerin devrin motif zevkini yansıtmış olması, eserin metnine ve olayın geçtiği yer ve mekâna sadık kalınarak çizimler yapmış olması, onun minyatürlerindeki gerçekçilik özelliğini gözler önüne serer.

Nakkaş Osman'ın, culüs, cenaze, elçi kabul, divan- humayun gibi çeşitli saray törenleri sahneleri için oluşturmuş olduğu şemalar tüm Osmanlı nakkaşlarına örnek teşkil etmiştir. Osman'ın üslubunun en belirgin yanını figürleri ortaya koyar. Onun, figürlerin suretlerine büyük özen gösterdiği, özellikle sultan ve vezir gibi önemli kişileri bir portre karakterinde yansıtmaya çalışarak kişisel özellikleri açık bir şekilde vurguladığı gözlenmektedir. Figürleri, yuvarlak yüzlü ve göz bebekleri bir yana doğru kaymış olup yüz hatları ve gözleri açık renklerle belirtilmiştir. Nakkaş Osman'ın figürleri, minyatür sanatında az rastlanan bir çeşitlilik gösterir. Onun yüz ifadesi içeren figürleri sahip oldukları bakışları ve tavırlarıyla birbirleriyle adeta iletişim halindedir. Bu iletişimde kompozisyonda farklı bir etki yaratmaktadır. Bununla birlikte figür çalışmalarında arka planda pastel renkler kullanırken, figür kıyafetlerinde zeminin aksine canlı renkler kullanır. Osman'ın minyatür dizisinde dikkat çeken bir nokta da, figürlerin boyutlarının küçük olmasıdır. Yüzlerinde belirli bir ifade bulunmamakla beraber onların heyecanı, sevinci, üzüntüsü ve saygı gibi duyguları el kol hareketleriyle başarılı bir şekilde gösterebilmiştir. Figürleri toplu, kalın, ve kısa boylu, tombul yanaklı, çekik gözlü, sakallı, iri sarık giyimli, çevik yapılı olarak ifade edilmiştir. Figürlerin hepsinde klasik Osmanlı kıyafetleri vardır. Kıyafetlerde çok çeşitli renkler kullanmıştır. Fakat hiçbir zaman kullandığı renklerde uyumu göz ardı etmemiştir. Genellikle minyatürlerini tek yada iki sayfa halinde tasarlamıştır. Tasarladığı minyatürlerde de renk uyumuna dikkat etmiş iç dış biçim ilişkisini renklerle vermeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Arslantürk, Ahmet - Börekçi, Günhan (2012). *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar: Sultan Süleyman'ın Son Seferi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- And, Metin (2012). *Osmanlı Tasvir Sanatları 1 Minyatür*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Akalay, Zeren (1968). Tarihi Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri. *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. II, s. 103
- Akım, Pınar (2013). *II. Selim Dönemi Elçi kabulleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Atasoy, Nurhan - Çağman, Filiz (1974). *Turkish Miniature Painting*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası.
- Atalay, Mustafa Cevat (2012). Türk Minyatür Sanatının Tasarım Öğelerinin, Türk Resminde Varlık Bulması. *Akdeniz Sanat Dergisi*, C.5, s.10.
- Aslanapa, Oktay (1999). Osmanlı Minyatür Sanatı. *Osmanlı Ansiklopedisi*, C XI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Atasoy, Nurhan (1969-1970). 1558 Tarihli Süleymanname ve Macar Nakkaş Pervane. *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. III.
- Atasoy, Nurhan. - Çağman, Filiz (1974). *Turkish Miniature Painting*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası.

- Atıl, Esin (1987). *The Age of Sultan Süleyman The Magnificent*. Washington: National Gallery of Art.
- Bağcı, Serpil - Çağman, Filiz - Renda, Günsel - T-anındı, Zeren (2012). *Osmanlı Resim Sanatı*. Ankara: Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Binark, İsmet (1978). *Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı*. *Vakıflar Dergisi*, S.12, s. 271
- Çağman, Filiz (2000). *İstanbul Sarayının Yorumu: Üstad Osman ve Dizisi, Padişahın Portresi Tesâvir-i Âli Osman*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Duran, Tülay (1999). *Padişah Portreleri*. İstanbul: Tarih Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.
- Elmas, Hüseyin (1994). *Nakkaş Osman ve Levni'ye ait Surname Minyatürlerinin Kompozisyon ve Renk Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.
- Emecen, Feridun (2009). *Selim II. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, s. 69-70, İstanbul: TDVY.
- Günsel Renda (2000). Osman (Nakkaş). *Dünden Bu güne İstanbul Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı ve Türk Tarih Vakfı.
- İnalçık, Halil (1992). Bayezid I. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5,s. 443-453, İstanbul: TDVY.
- Kutlu, Tuğba (2014). *Osmanlı Minyatürlerinde Fantastik Yaratıklar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Bilim Dalı, Konya.
- Kütükoğlu, Mübahat (1998). *XVIII Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması*. , Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları.
- Mahir. Banu (2015). *Osmanlı Minyatür Sanatı*. Ankara: Kabcacı Yayınevi.
- Mülayim, Selçuk (2010). *Sinan bin Abdülmennan Bir Dünya Mimarının Hayat Hikâyesi, Eserleri ve Ötesi*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Necipoglu, Gülrü. (1991). *Architecture, Ceremonial and Power, The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. Massachusetts.
- Özbilgen, Erol (2014). *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Adab-ı Osmaniyye)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özel, Ayşe (2013). *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Minyatürlü Yazma Eserler. Eyüp Sultan Sempozyumu VII*, İstanbul: Elit Matbaacılık.
- Renda, Günsel (1997). *Minyatür. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Yem Yayınevi.
- Renda, Günsel (2001). *Osmanlı Minyatür Sanatı*. İstanbul:Promete Kültür Dizisi.
- Renda, Günsel - Turan, Erol (1980). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*. İstanbul.
- Sağrılı, Abdurrahman (2010). Süleymanname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38, s. 126, İstanbul: TDVY.
- Tarım Ertuğ, Zeynep (1998). Hünernâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul: TDVY.
- Türkmen, Nalan (2009). Avcı Kuş İkonografisi ve Hünernâme'deki Betimlemeleri. *Acta Turcica*, S. 1, s.81-95
- Uğur, Ahmet (2009). Selimnâme. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, s.40, İstanbul: TDVY.
- Uzun, Mustafa (2003). Lokman Bin Hüseyin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, s. 208-209, İstanbul: TDVY.
- Ünver, Ahmet Süheyl (2001). Kanuni Sultan Süleyman'ın Avusturya Seferinde Hastalığı Ölümü, Cenazesi ve Defni. *Kanuni Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yetkin, Aydın (2012). *Divan-ı Humayun*. *The Journal of Academic Social Science Studies*, s. 356.
- Yılmaz, Aydın (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*. İstanbul: Damla Yayınevi
- Yıldırım, İbrahim (2012). Edirne Sarayın'da ve Topkapı Sarayın'da Minyatürlere Yansıyan Elçi Kabul Sahnelerindeki Osmanlı Devleti'nin Diploması Gücü. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, s. 84.